

В.Р. Карнялюк

Гродзенскі дзяржаўны ўніверсітэт імя Я.Купалы, zrumljowa@mail.ru

Развіццё нацыянальнага інкамінгавага і інсайдынгавага турызму нельга бачыць перспектыўным без усебаковага выкарыстання нашай багатай гісторыка-культурнай і этнаграфічнай спадчыны. Усе без выключэння віды тураў уключаюць у сябе пазнавальныя турыстычныя паслугі – экскурсійныя праграмы, знаёмства з экспазіцыямі выставаў, музеяў, скансэнаў etc. Калі казаць аб месце і ролі дзяржаўных, і, зрэдку, прыватных музеяў – перспектыва іх уключэння ў рознага кшталту турыстычныя праграмы зразумелая. Пра музеі ведамственныя, да якіх можна аднесці школьныя музеі і музейныя пакоі, яснага выпрацаванага алгарытму дзейнасці пакуль няма. Такому стану рэчаў ёсць свае акалічнасці. Паспрабуем разабрацца ў іх і акрэсліць формы, сродкі і напрамкі актывізацыі выкарыстання патэнцыялу школьных музеяў ў інтэнсіфікацыі абслугоўвання турыстаў у Беларусі.

Школьныя музеі з'яўляюцца найперш вынікам асобнага кірунку педагагічнай практыцы, мэтай якой уздзеінічаць на працэс фарміравання асобы маладога чалавека – малодшага школьніка, падлетка і юнака - сродкамі ўласцівымі музейнаму асяроддзю. Або з гэтым у музейнай прасторы заўсёды ёсць месца крэйзнаўству. Крэйзнаўства рознае і шматграннае. Крэйзнаўства – “навука і практычнае дзеянне” (Дз. Ліхачоў). Сваім характарам дзеяння яно з'яўляецца зместам жыцця і дзейнасці педагогаў - людзей па-свойму апантаных, па-добраму няўрымслівых. Свае мэты і задачы музей заўжды дасягае, толькі калі становіцца сапраўдным месцам дзейнасці дзяцей рознага ўзросту.

Цяпер жа хочаца звярнуць увагу на школьныя музеі з іншага, сягаючага за сцены школы, іх значэння. Сама школа спрадвеку – месца асветы і культуры. Гэта – па вызначэнню. У вясковай мясцовасі так было, і, нягледзячы на істотныя інфармацыйныя перамены, так ёсць і цяпер. Школьны лад жыцця дзейнасці акамулюе культуру. Добра, калі гэты працэс акамуляцыі ўбірае ў сябе і культурнае, гістарычнае, нацыянальнае, прыгоднае багацце таго краю, дзе знаходзіцца дадзеная навучальная ўстанова. Школьны музей робіць гэтую справу найбольш мэтанакіравана і комплексна. Большасць музеяў школ – крэйзнаўчыя. Пад дахам такога музея найчасцей можна даведацца пра імёны знакамітых мясцовых жыхароў, асобаў, якія лёсам звязаныя з краем, населеным пунктам. Праз такія імёны край мае ператварыцца ў вачах экскурсанта з шэрагавага кутка, правінцыі ў месца вытокаў, падмуркаў жыцця людзей, лёсы якіх сягаюць далёка за межы малой бацькаўшчыны, і учынкі якіх змянялі хаду гістарычных працэсаў і падзей, нараджалі новыя творы, рабілі знаходкі, штурхалі да істотных пераменаў. Гэта адбывалася там: ў сталіцах, вялікіх гарадах, на знакамітых будоўлях, на старонках громкіх часопісаў, на палях крываваў бітваў. А тут, дзе музейны стэнд інфармуе нас пра тое, што на гэтай зямлі, у гэтым куточку края былі першыя жыццёвыя крокі, першыя радасці і турботы будучых волатаў, мусіць даць сабе задачу ўгледзіцца ў сам край, дзе такое славітае жыццё будучай знакамітасці пачыналася, гарталася. Ніводны іншы музей, не здольны выканаць гэтакую *функцыю суадносна* этапаў чалавечага жыцця, як школьны музей. Вось мы глядзім на знакамітае з дзяцінства фота дзеяча, а вось, сведчыць далей музейная экспазіцыя, месца ягонай бацькоўскай хаты, палеткі, дзе пачыналася першая праца, краявіды, якія фарміравалі першасны эстэтычны густ.

Школьныя музеі сабраныя разам з'яўляюцца мерыдыянамі, якія звязваюць малыя бацькаўшчыны знакамітасцяў розных часоў у асобную планету. Вандроўка па такой “планеце” не можа не прывабіць. Нават асобныя маршруты па гэтай “планеце”, і нават асобныя кірункі.

Такія вандроўкі і такія кірункі могуць быць ні чым іншым, як турыстычнымі маршрутамі, які будучь пракладзены не толькі з вялікіх турыстычных гарадоў, але і з мясцазнаходжання агратурыстычных сядзібаў, якія знарок функцыянуюць ў глыбінцы, у баку ад урбаністычнай цывілізацыі. Сярод іншых праблем арганізацыі турыстычнага адбачынку на аграсядзібе заўсёды ёсць *праблема арганізацыі вольнага часу турыстаў*. Экскурсіі напрошваюцца самі па сабе. Аднак, куды? На вялікую адлегласць - дарага, турботна. А што побач, у ваколіцах аграсядзібы? А там – школьныя музеі.

Амаль кожны школьны музей фарміруецца з ліку шэрагу стэрыятыпных экспанатаў: прадметы этнаграфіі края, артыфакты ваенных часоў, дакументы, фотаздымкі. Сярод распаўсюджаных, часта сутракаемых экспанатаў заўжды можна знайсці ў экспазіцыі нешта незвычайнае, выключнае. Кожны раз крапае аўтэнтіка, сапраўднае. Краязнаўчыя музеі напоўнены ёю. Важна звярнуць на іх адметнасць увагу, арганізаваць мэтанакіраванае знаёмства з гэтым адметным. Нягледзячы на тое, што школьныя музеі розныя па багаццю сваіх фондаў, актыўнасці сваіх кіраўнікоў і іх паплекнікаў, розныя па вядомасці ў краі, яднае іх адно – выключна слабая, ці, па-большасці, цалкам не існуючая рэкламная інфармацыя пра ніх. Іх багацці амаль схаваны ад вачэй патэнцыяльных і рэальных турыстаў. Возьмем знакаміты народны музей у у Радунскай гімназіі – плён працы В. Фісенкі, ці музей у І-й Свіслачскай гімназіі імя К. Каліноўскага, заснаваны А. Палубенскім. Кожны з ніх мае сваю канцэпцыю стваральніка, сваі скарбы, назапашаныя настаўнікамі, дзецьмі і сябрамі музея, сваю энергетыку, якая ідзе і ад людзей, і ад экспанатаў, адначасова. Толькі ведае пра гэтыя згусткі культуры бесконца менш людзей, чым магло бы: і сярод патэнцыяльных турыстаў, і сярод спецыялістаў у індустрыі турызму. Хаця, напэўна, “пры адпаведным кантэксце тура, пры адпаведным змесце экскурсіі, месца школьнаму музею можа знайсціся. Такі паварот жыццядзейнасці школьнага музея вядома будзе патрабаваць большай прафесіяналізму ва ўсіх баках яго дзейнасці, але і істотна павялічыць публічную ацэнку: маўляў, экспазіцыя музея не толькі для ўнутранняга карыстання і і “унутранняй” каштоўнасці, а, наадварот, патрэбна і заўважна ў значна шырэйшым асяроддзі. А значыць - працягнем ланцужок - мясцовая гісторыя, культура, дасягненні мясцовых людзей становяцца часткаю больш вялікага памеру падзей. Усведамленне гэтага мае працяглую выхаваўчую карысць. Трэба выбірацца школьным музеям з “нары” месцачковасці, але рабіць гэта акуратна, удумліва, з мэтай прадэманстраваць сапраўды якасныя, адметныя, красамоўныя бокі экспазіцыі. Тут патрэбна метадычная дапамога музейных структур аддзелаў культуры, арганізацыйная дапамога арганізацый дзіцячага турызму, якія традыцыйна ачольваюць і кантралююць школьную музейную справу,” – гэтае ўжо прыходзілася казаць аднойчы падчас краязнаўчай канферэнцыі ў Брэсце ў 2008 г. [1, с. 19] Цяпер жа бачыцца патрэбным пашырыць гэтую думку, звярнуўшы ўвагу на асобныя магчымасці такой папулярнагацыі, такога прасоўвання школьных музеяў на нацыянальны турыстычны рынак.

Асобнай прывабнай характарыстыкай школьных краязнаўчых музеяў можа стаць іх *накіраванасць да інтэрактыўнасці* (hand's on). Шчыльныя стасункі наведвальнікаў музея з яго экспанатамі, ужыванне прынцыпу гульні дазваляюць стварыць адмысловы эмацыйна-пачуццёвы падмурак для працэсу набывання ведаў. Наведвальнікі музеяў адыгрваюць падчас экскурсіі актыўныя ролі, засвойваючы новую інфармацыю, ўжываючы ўласныя здольнасці, фантазію. [4, с. 165-166] Народныя рамёствы: праца з ільном, ганчарства, кавальства, ткацтва, цеслярства, рымарская праца – усе яны могуць быць прадстаўлены інтэрактыўна - рознымі прыладамі працы, іх дэманстрацыяй ў дзеянні, апрацоўкаю сыравіны, аздабленнем вырабаў. Ва ўсіх гэтых этапах вытворчага працэсу, пры адпаведнай арганізацыі, могуць прыняць удзел і наведвальнікі. Але нават самае назіранне за працаю майстра – ўжо відовішча! Прыгожы прыклад такой атракцыі – ткацкія вырабы ў Гудзевіцкім літаратурна-краязнаўчым музеі. Пры жаданні экскурсант можа набыць зробленую ў яго на вачах рэч, за амаль сімвалічны кошт.

Кожная вобласць нашай краіны мае ўласны набор аграсядзібаў. Іх колькасць вагаецца, але паступовы рост ўсё ж ідзе. Паглядзім на тэрытарыяльнае суадносецтва акрэсленай колькасці гэтых турыстычных прадпрыемстваў і вакольных школьных музеяў. Возьмем, да прыкладу, Навагрудскі і Ашмянскі раёны. [2,5]

Назва аграсядзібы	Населены пункт	Музей	Населены пункт
Навагрудскі раён			
Золотая подкова	в. Навасады	Гісторыка-краязнаўчы музей Музей астрафізіка Барыса Кіта Музей «Мая малая Радзіма» (этнаграфія, гісторыя края) Народны гісторыка-краязнаўчы музей (гісторыя края, гісторыя школы і калгаса, прырода, этнаграфія, літаратура)	г. Навагрудак, ДУА “Гімназія № 2 г. Навагрудка”
Черешля	в. Черешля		г. Навагрудак, ДУА “Сярэдняя агульнаадукацыйная школа №1 г. Навагрудка”
Виктория	в. Навасады		в. Петравічы, ДУА “Петравіцкі вучэбна-педагагічны комплекс дзіцячы садок-сярэдняя агульнаадукацыйная школа”
Новый сад	в. Навасады		в. Валеўка, ДУА “Валеўскі вучэбна-педагагічны комплекс дзіцячы садок-сярэдняя агульнаадукацыйная школа”
Вольный хутор	в. Валеўка		
Ашмянскі раён			
Гальшанская сядзіба	в. Гальшаны	Народны гісторыка-краязнаўчы музей імя Эдуарда Корзуна (гісторыя Гальшан, Гальшанскага замка і яго гаспадароў, гісторыя школы, вялікая этнаграфічная калекцыя) Гісторыка-краязнаўчы музей прысвечаны Анджэю Снядэцкаму(1768-1838) Гісторыка краязнаўчы музей (этнаграфічная калекцыя)	в. Гальшаны, ДУА “Гальшанская гімназія”
Садок	в. Біюцішкі		в. Кальчуны, ДУА “Кальчунская сярэдняя агульнаадукацыйная школа”
Конный центр “Типика”	в. Грінцы		г. Ашмяны, ДУА “Ашмянская агульнаадукацыйная школа-інтэрнат”
Лилия	в. Бернікі		
Сторожка	в. Маркінята		

Нават з гэтай, далёка не ўсеахопнай выбаркі мы можам бачыць, што ў межах раёна, а ў некаторых выпадках, літаральна побач, для арганізатараў турыстычнага адпачынку ўзнікаюць новыя прыябныя аб’екты турыстычнай цікавасці. Гэта – школьныя музеі. Справа правільнай арганізацыі абодвух кіраўнікоў – аграсядзібы і школы, усталяваць ўзаемавыгадныя і доўгатэрміновыя стасункі. Карысць з гэтых стасункаў, на наш погляд, разнабаковая. Возьмем бок аграсядзібы: па-першае, у яе гасцей з’яўляецца дадатковая магчымасць ўнікнуць у мінуўшчыну, этнаграфію, культуру края, дзе адбываецца іх адпачынак; па-другое, у гаспадароў аграсядзібы пашыраецца спектр дадатковых паслуг, па-трэцяе, такія кантакты з мясцовымі ўстановамі, а значыць з мясцовым насельніцтва будучь рабіць больш трывалым становішча самой аграсядзібы ў гэтай мясцовасці.

З боку школы, таксама ёсць станоўчыя бакі: найперш, такая ўвага да музея будзе новым стымулам яго далейшага развіцця і ўдасканалення, яго добраўпарадкавання. Не лішнімі будучь для школы і пэўныя сродкі атрыманыя ад дадзеных дзелавых кантактаў.

Уключэнне патэнцыяла школьных музеяў у нацыянальны турызм, на наш погляд, дадае новыя каларытныя рысы да аблічча той ці іншай рэкрэацыйнай тэрыторыі краіны. Зразумела, што такая справа не можа рабіцца кампаніяй, нельга, да і не патрабуе справа гэтага, каб ахапіць усе музеі.

Пачатак будзе пакладзены тымі музеямі (чытай – школамі), кіраўнікі якіх ведаючы і разумеючы каштоўнасці і магчымасці свайго музея, яго пэўную непаўторнасць, здолеюць данесці гэтыя яго рысы да спажывцоў, якімі, у дадзеным выпадку будуць выступаць аграсядзібы і іх гасці. Большая папулярызация, запатрабаванасць школьных музеяў стане яшчэ адным фактарам адчування іх значнасці і ў вачах вучняў і настаўнікаў гэтых школ. Школьная музейная справа будзе ўдасканальвацца ўвагаю новай катэгорыі наведвальнікаў – гасцей аграсядзібаў, прырастаці сваёй новай місіяй.

Нельга казаць, што на сёнешні час школьныя музеі ўвогуле не заўважаюцца тураператармі. Заўсёды шмат экскурсій у Народным гісторыка-краязнаўчым музеі імя Эдуарда Корзуна; уключаны ў турыстычны маршрут музей Я.Ф. Карскага у першай гродзенскай гімназіі. [3] Але гэта выключэнні. Правілам з’яўляецца тое, што нават знакамітыя музеі пакуль знаходзяцца па-за ўвагаю большасці арганізатараў унутранніх тураў.

У дадзеным накірунку слухным бачыцца цалкам рэальная магчымасць зрабіць ілюстраваную прафесійнымі фотамастакамі энцыклапедыю “Школьныя музеі”, у якой галоўную ўвагу надаць найбольш ярскым, прывабным бакам і экспанатам школьных музеяў. Такое выданне стане добрым інфарматарам для настаўнікаў, вучняў і разнастайных турысцкіх арганізацый.

Школьныя музеі на сёнешні час – гэта амаль невядамая частка нашай культуры, якая плённа існуе ў той ці іншай мясцовасці, якая створана намаганнямі мясцовых краязнаўцаў і якая можа і павінна стаць набыткам значна большай часткі нашага грамадства.

Спіс выкарыстаных крыніц:

1. Карнялюк, В.Р., Госцеў, А.П. Праблемы і перспектывы школьнага музея./ у зборніку “Краязнаўства як адзін з накірункаў вучэбна-выхаваўчай работы ў школе і ВНУ”, матэрыялы рэспубліканскай навуковай канферэнцыі, Брэст, 28-29 сакавіка 2008 г. – Брэст: ПУП “Іздательство Альтэрнатива”, 2008. – С. 14-20.
2. Матэрыялы пра школьныя музеі Ашмянскага і Навагрудскага раёнаў прапанаваны ДУА “Гродзенскі абласны цэнтр турызма і краязнаўства дзяцей і падлеткаў”.
3. Прынёманскімі шляхамі Я.Ф. Карскага. Турыстычны маршрут./ распрац. А.І. Крой, І.Ф. Буднік, В.Р. Карнялюк/<http://belarus.institut.net/be/marshruty/prynjomanskimi-shljakhami-ja-karskaga.html> (рэжым доступу 19.03.11).
4. Яковлева, И.Г. Краеведческий музей при детской библиотеке: карельский опыт/ у кн.: Краеведение и гражданское общество. Международный благотворительный фонд имени Д.С. Лихачёва. – Спб.: Издательство журнала «Звезда», 2004. – С.160-170.
5. Wildlife.by – Дикая природа Беларуси / http://www.wildlife.by/agrousadby_grodno (рэжым доступа: 19.03.11).